

6. Яновський Ю. Подвійне коло // Срібний птах : хрестоматія з української літератури для 11 класів / упор. Г. Семенюк, М. Ткачук, А. Гуляк. Київ : Освіта, 2004. Част. I. 552 с.

7. Зорин А. Лидия Гинзбург: Опыт «примирения с действительностью» // Новое литературное обозрение. 2010. № 1. 250 с.

Нечай Світлана – студентка 3 курсу факультету філології і журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза початку ХХ століття.

Крістіна Головченко

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

КОНЦЕПЦІЯ РОМАНУ «МАРІЯ», У ЦЕНТРІ ЯКОГО – ЖІНОЧА ДОЛЯ НА ФОНІ РЕПРЕСІЙ І ГОЛОДУ

Аналізуючи роман-хроніку видатного письменника Уласа Самчука, варто наголосити, що це роман, в якому чи не найповніше відтворено страхітливу дійсність 1932–1933 років, коли в Україні лютував голод, штучно, організований сталінською системою, для винищення українського селянства, тих, котрі годували народ, були носіями української ментальності, української народності, волелюбного духу. Тоталітарний сталінський режим забрав мільйони невинних жертв, які помирали від голоду.

В уста своїх персонажів Улас Самчук вкладає слова, які вичерпно характеризують голод як страшну соціальну катастрофу, велике зло для людини. *«Не дай Бог, щоб десь там з голоду згинув. Краще вже хай від кульки ніж від голоду...»* [3, с. 108]. *«О, то правда. Найстрашніша смерть – це смерть від голоду. Не дай Бог навіть ворогові вмирати*

такою смертю» [3, с. 108]. Люди безсилі перед тоталітарним режимом, війною, голодом, що перетворює людське життя на пекло. Голод, як показує Улас Самчук, руйнував людину зсередини. «Хліб. Виривали один другому з рук, з зубів ... Сухі, жиливі руки простяглися за відібраною торбою, а з розтощеного черепа лилася жовта кров» [3, с. 128].

Коли писався цей твір – у 1932–1933 рр. – в Україні був голод, штучно влаштований з метою винищення селян. Зовсім свіжими слідами цих подій пішов і автор. Він присвячує твір «Матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932–1933». Вже 1934 р. «Марію» було видруковано окремо книжкою в Львові. Перед читачем постала жорстока правда про становище українського селянства після революції 1917 р. З цієї причини «Марію» в СРСР було заборонено [4, с. 305]. У цьому творі, Улас Самчук проявив себе суворим реалістом, побутописцем українського селянства. Йому притаманна реалістичність зображення.

Названо роман ім'ям головної героїні – Марії. *«Ім'я Марія – це жіноче ім'я біблійного походження. Утворилось від давньоєврейського імені Міріам і означає піднесена».* [5, с. 1]. В Україні воно було досить поширене. У такий спосіб ним підкреслюється типовість образу Марії.

Роман «Марія» є своєрідною хронікою життя жінки, яка все життя бореться за себе, за свій рід, зрештою, за свій народ. Улас Самчук описав нам долю жінки-трудівниці і трагедії самої України.

Люди потрапляючи в жахливі умови, у безвихідь, не бачили ніякого шляху для виживання, а єдине, що могло порятувати, це віра в Бога, Матір Божу [1, с. 165]. Мати Божа – відіграє важливу роль у духовному житті українців. До Марії, Святої Матері, радить звернутися героїні священник під час похорону першої дитини, звернутися за підтримкою в такому тяжкому горі. Як найдорожчу реліквію забирає Марія ікону Божої Матері з собою, коли

йде від Гната в нове життя. Згодом не раз Марія стоятиме перед дорогим образом, молитиметься до кінця свого життя. І коли лишає Максимові хату, то теж забирає з собою усі образи, які порозстрілював оскажений син. *«Образи свої Марія також перенесла. Ціле життя бачила їх перед собою, і на шлюб благословляли образом отієї почорнілої Матері, що кормить дитину»* [4, с. 105]. Відтак Мати Божа ввійшла в душу Марії, стала невід'ємною частиною її душі.

В основі українського світогляду ідеалістична риса, тенденція до ідеалізації проявилася і в ставленні до жіноцтва: «Образ Богородиці у свідомості українського народу відігравав роль своєрідного духовного стержня. Це сприяло виробленню на українських землях своєрідної традиції ставлення до жінки і до жінки-матері» [8, с. 12]. Народний погляд на Богородицю відображає образ багатостраждальної жінки, і саме таку інтерпретацію використовує Улас Самчук у романі-хроніці «Марія».

Письменник втілює в образі Марії позитивні риси, властиві українському народному характеру. Олена Теліга у праці «Якими нас прагнете?» нарікала на те, що земляки-письменники зображують українок рабіннями, Анти-Маріями [7, с. 65–67]. Зовсім інакшою є Марія Самчука. У її образі підкреслені визначальні риси українського менталітету: чуттєвість, важливість мистецьких переживань і водночас здатність до дії, волевиявлення. Улас Самчук через образ Марії відтворив образ України. Особливо яскраво це простежується в «Книзі днів Марії» та «Книзі про хліб», де автор створює загальний образ української землі: достаток, щедрість, упевненість у завтрашньому дні. Зустріч Марії з руйнівною силою більшовизму відображає страх і неспокій української землі. Образ Марії – це тип берегині сімейного вогнища. Творчість Уласа Самчука стала своєрідним літописом українського народу. Однією зі сторінок цього літопису є роман «Марія». У романі-хроніці письменник прагне розв'язати одну із складних проблем – проблему виживання нації в екстремальних умовах. Автор

розглядає життя окремої людини як постійну боротьбу за існування та життя нації як практику виживання в умовах етноциду.

Описав письменник гірку історію життя України через життєву трагедію героїв роману впродовж кількох десятків років, бо така його творча манера – показувати людину в історичному часі. Улас Самчук відобразив жахливі картини голодомору, що принесла на українську землю радянська влада.

У творі порушено багато проблем: земля і праця як основи життя, вірність народу, щастя, духовність, віра в Бога; добро і зло; гріх та його спокутування; аполітичність українського селянства; моральна деградація особистості під впливом більшовицької ідеології; деформація українського національного характеру; більшовизм як соціальне і духовне явище; влада; геноцид радянської влади проти українського народу; формування національної самосвідомості.

Перша частина роману «Марія» – «Книга про народження Марії», своєрідна Маріїна передісторія, ознайомлювальна частина. Друга – «Книга днів Марії», власне історія життя жінки. Третя – «Книга про хліб», трагічний фінал, намагання вижити в Голодомор та загибель Маріїного роду. Саме життя героїні Марії, її родини (а Марія не уявляла себе без щасливої сім'ї) допомагають Уласові Самчукові розв'язувати у романі найрізноманітніші проблеми.

Насичений цей образ фольклорними традиціями: раннє сирітство, дитинство в наймах, перше дівоче кохання, розлука з милим, вимушене одруження з нелюбом Гнатом, трохи сімейного щастя з коханим Корнієм. Марією від народження і до старості називає автор героїню. І це символічно. Початок її життя був розкішним. Марія-немовля – «жива репетлива дійсність» [3, с. 6], вона розкошувала: *«Не раз прокинеться від сну, нап'ється з материного лона пахучого напою і наповнюється*

радістю... *Белькоче, піднімає до самого носа ноження, завзято пацає ними, розчепірює ледь помітні пальчення, завзято ловить щось настирливе перед очима*» [3, с. 6]. Із цим властивим справжньому борцеві за існування щирим завзяттям Марія пройде весь відведений їй долею шлях.

Та ось перше лихо, Марія – сирота. Розпочались поневіряння маленької героїні: життя в убогій тітчиній родині, де ще *«п'ятеро крикливих ротів»*, що *«хочуть самі обов'язково щодня їсти»* [3, с. 6].

Найболючіше дівчинці не те, що ходить вона у брудній полотняній сорочині, вічно голодна, що кожен може образити її, а те, що Марія свідомо розуміє, що вона сирота – у відповідь своєму кривдникові вона не може сказати, як інші: *«Чекай, чекай! Як скажу мамі – побачиш!»*. А вона і не каже цих слів, а *«підє над річку, порюмсає і знову добре»* [3, с. 10].

Автор описує життя дівчини, іноді фрагментарно наголошуючи на особливих моментах, зокрема, коли з дівчини виросла красуня, за якою упали хлопці з усіх околиць, а згодом ми читаємо як Марія стала матір'ю. Улас Самчук захоплюється своєї героїнею, бо подає її життя у чіткому хронологічному порядку день за днем, рік за роком. Він намагається інтерпретувати з найкращого боку, як типову українку-волинянку, селянку. Спостерігаємо, як Марія – мати годує немовля: *«Голова її похилена направо, очі спущені й закриті довгими повіками, а уста стулені у легку й прозору усмішку»* [3, с. 33]. Автор зображує нелегку долю Марії ще й тим, що народилася вона у світі, де точиться одвічна боротьба добра зі злом, але героїня прагне щастя. Для Марії – це радість дитинства (коли є люблячі батько й мати), взаємне кохання, родинне щастя (життя з коханим чоловіком), радість материнства, достаток, праця на своїй землі. Улас Самчук фрагментарно описує усі Маріїні мрії про щастя, які в дійсності миттєві. Родинні трагедії зумовлені жажливим часом. Улас Самчук зображує хронікальні особливості вимирання роду Марії. Помирають

батьки, діти від першого шлюбу, від голоду в німецькому полоні гине син Демко, деморалізується душа Максима. Життєвий шлях Марії – то доля всієї України. Маріїн рід, як і більшість українців, зустріли революцію невідповідними. А найбільше горе матері – бути свідком, як гинуть діти, згасає увесь рід Марії: на Соловках – наймолодший син Лаврін, зять Архип, у селі від голоду донька Надія, внучка Христуся, останньою – сама героїня.

Трагічний фінал роману-набату «Марія» наштотує на роздуми, адже вмирає жінка-мати, продовжувачка роду, який знищено радянською владою. Письменник вірив у те, що Україна й українці ще відродяться, заживуть щасливо, тому і фінал роману життєстверджуючий. Марія бачить сонце, а Гнат (її перший чоловік) бачить, як «воскресають мертві з гробів, встають з домовини люди, далекі, забуті, розкидані по всій землі. Встають і співають радісні пісні». Гнат цілує старечу руку своєї колишньої дружини-красуні: *«Цілую руку матері. Цілую святість велику. Цілую працю! Маріє! Маріє!»* Так оцінює автор долю жінки, яка мужньо пройшла крізь усі випробування і, наблизившись до біблійних героїнь, піднеслася до символу України [3, с. 128].

Образ Марії в романі постає як символ багатостраждальної матері.

Її гнітить голод як соціальне зло, що руйнує та знищує людей. *«Боже, Боже! Що то вийде з таких людей, які з дитинства голодують, – журиється стара. – І ми не в розкошах жили, зазнали всього, але такого ще, певно, світ не бачив»* [3, с. 111]. Марія – це приклад материнської самопожертви, символ материнської любові та доброти. Вона з усіх сил намагається врятувати від голодної смерті своїх дітей та онуку Христинку.

Але все ж Марія стає безпорадною, відчуває приреченість: *«Марія стоїть над дитиною і думає: «вмреш, дитинко. На широкому світі немає вже для тебе трошечки хліба ... Зовсім трошечки хліба...»* [3, с. 118]. Це

звучить як звинувачення всім тим, хто бачив зло сталінських репресій. Улас Самчук у романі-хроніці «Марія» описує страшні наслідки голоду в Україні: *«Гинуть матері. Зникають з лиця землі щирі добрі жінки, які родилися і внесли в життя щастя, радість, несли працю і несли сміх молодий. Гинуть діти сонця і великої нашої землі»* [3, с. 116].

В уста першого чоловіка Марії, Гната, автор вкладає своєрідне прокляття всім тим, хто спричинив це страшне соціальне зло, хто зневажив жінку – матір: *«Краще буде у Содоморрі й Гоморрі в день Страшного суду, ніж вам, що відrekliся й плюнули на матір свою!»* [3, с. 130]. Ця думка є своєрідним гаслом у романі. Три образи у Самчуковому романі тісно переплітаються і поєднуються в єдине ціле. Улас Самчук, виходячи з того, що жінка сприйнятливіша до нюансів у природі та взаєминах людей, саме через неї жінку-матір, через правдиве відображення її мук і сумнівів зміг розкрити трагедію українського народу. На цьому рівні образ Марії переростає в саму Україну. Особливо це простежується у «Книзі днів Марії» та в «Книзі про хліб», де автор витворює загальний образ української землі. Зустріч Марії з більшовицькою політикою відображає страх і неспокій української нації: через муки однієї жінки автор показав цілу Україну.

Література

1. Гаєвська Н. Добро і зло в романі Уласа Самчука «Марія» // Наукові записки. Сер. Філологічні науки. 2009. № 85. С. 123–130.

2. Костюк Г. Улас Самчук. Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики : у 4-х кн. Кн. 2. Київ : Дніпро, 1994. С. 499–514.

3. Самчук У. Марія. Український історичний роман. Київ. 1997. С. 3–128.

4. Українська література : підруч. для серед. загальноосвіт. шк. : 11 кл. / Р. Мовчан, Ю. Ковалів,

В. Погребенник, В. Панченко; За ред. Кол. Р. Мовчан. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. С. 294–313.

5. Шорник О. Українська Мадонна Уласа Самчука // Вісник Таврійської фундації. «Просвіта». Херсон. 2005. № 1. С. 1–4.

6. Стасик М. Епічна модель світу в романі Уласа Самчука «Марія» // Вісник Запорізького Національного університету. 2014. №1. С. 104–109 .

7. Теліга Олена «Якими нас прагнуть?» : збірник / Ред. О. Жданович. «Детройт» : Український золотий хрест в ЗСА, 1977. С. 65–67.

Головченко Крістіна – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза початку ХХ століття.

Яна Токар

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

ВІЗІЙНІСТЬ ОБРАЗУ ГЕНІАЛЬНОГО НАРОДНОГО МАЙСТРА, ТВОРЦЯ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ

«Диво» – історичний роман, який побудований на реальному сюжеті і відтворює в художній формі певний період історії. У цьому романі майстерно поєднано історичну правду з художньою, факт – із вигадкою, персонажі, які існували в реальності, – із вигаданими персонажами. Такою реальною подією у творі є конкретний факт – будівництво Софії Київської (XI століття). Поруч із реальними подіями в романі існують і вигадані, до прикладу, історія Сивоока. Сивоок – вигаданий персонаж, історія його життя, мандрів – пригодницький компонент, який свідомо ввів Павло Загребельний.